

اندازه‌گیری و گزارش ارزش تسهیلات اعطایی بانک‌ها

مینا مقدسی^۱، رضوان حجازی^۲، مرتضی اکبری^۳، محمدعلی دهقان دهنوی^۴

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۰/۰۱

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۳/۳۱

چکیده

بانک‌ها و موسسات اعتباری در تامین منابع مالی مورد نیاز واحدهای تجاری برای سرمایه‌گذاری و توسعه فعالیت‌های آنها نقش مهمی دارند. بنابراین، بانک‌ها در توسعه اقتصادی کشورها سهم عمده‌ای را ایفا می‌کنند. علاوه بر این، تسهیلات اعطایی بانک‌ها اصلی‌ترین دارایی آنها در ترازنامه به شمار می‌رود که پس از بحران مالی جهانی اخیر، چگونگی اندازه‌گیری و افشای ارزش وام‌های بانک‌ها از اهمیت زیادی برخوردار شده است. در این مقاله مبانی ارزشیابی وام‌های بانکی شامل بهای تمام شده تاریخی منقضى شده و ارزش منصفانه و همچنین دیدگاه‌های کمیته نظارت بانکی بازل، هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا و بانک مرکزی ایران برای اندازه‌گیری و گزارشگری ارزش وام‌های اعطایی بانک‌ها ارائه شدند. پس از بحران مالی اخیر، گرایش به سوی اندازه‌گیری و گزارشگری ارزش وام‌های اعطایی بانک‌ها آرایه زیان‌های اعتباری مورد انتظار به جای رویکرد گذشته گریز از زیان تحقق یافته بوده است که باعث حرکت از روش بهای تمام شده تاریخی به سوی اندازه‌گیری و افشای ارزش منصفانه وام‌های بانکی شده است.

واژه‌های کلیدی: تسهیلات اعطایی، بهای تمام شده تاریخی، ارزش منصفانه، زیان اعتباری مورد انتظار.

طبقه‌بندی موضوعی: G21

DOI: 10.22051/ijar.2017.13200.1239

^۱ دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، دانشگاه الزهراء (س)، نویسنده مسئول،

(mina_moghadasy@yahoo.com)

^۲ استاد گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد، دانشگاه الزهراء (س)، (hejazi33@gmail.com)

^۳ دکترای حسابداری دانشگاه علامه طباطبایی، (akbari511@yahoo.com)

^۴ استادیار گروه مالی و بانکداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، (dehghandehnavi@gmail.com)

مقدمه

یکی از اصلی‌ترین پیش نیازهای هر رشد و توسعه اقتصادی، بانک‌های پویا هستند و بدون سیستم بانکداری قوی و به روز نمی‌توان ادعای ارتباط با اقتصاد جهانی را داشت. وام‌ها و تسهیلات بانکی بخش مهمی از ساختار سرمایه شرکت‌ها را تشکیل می‌دهند و تامین مالی در شرکت‌های ایران عمدتاً از بازار پول انجام می‌شود تا از طریق اوراق قرضه و بازار سرمایه. بانک‌ها به دلیل نوع و ماهیت فعالیت‌شان درگیر انواع مختلف و پیچیده ریسک هستند. ریسک اعتباری که از ریسک نکول مشتریان بانک‌ها ناشی می‌شود، یکی از مهمترین ریسک‌هایی است که بانک‌ها با آن مواجه هستند و بر ارزش پورتنفوی اعتبارات بانک‌ها اثر می‌گذارد.

پورتنفوی وام‌ها مهمترین دارایی بانک‌ها را تشکیل می‌دهد و برآورد ارزش منصفانه پورتنفوی وام‌های اعطایی بر ترازنامه و سود و زیان بانک‌ها اثر مهمی می‌گذارد. سود هر سهم بانک‌هایی که سهام آنها در بورس معامله می‌شود به میزان زیادی تحت تاثیر این موضوع قرار می‌گیرد و بانک‌ها می‌توانند با دستکاری مبلغ ذخایر مطالبات مشکوک الوصول به هموار سازی و مدیریت سود بپردازند. بنابراین نحوه محاسبه ارزش منصفانه پورتنفوی اعتبارات و تسهیلات اعطایی بانک‌ها نقش بسزایی در شفافیت وضعیت مالی و عملکردی آنها دارد. به علاوه، به سرمایه‌گذاران و همچنین مراجع نظارتی کمک می‌نماید تا نظارت، پیش‌بینی و انتظارات بهتری از عملکرد آتی بانک‌ها داشته باشند.

در ادامه ابتدا، مبانی نظری روش‌های ارزشیابی وام‌های بانکی شرح داده می‌شود. سپس روش استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، توصیه‌های کمیته نظارت بانکی بازل برای ذخیره‌گیری وام‌ها، رویکرد هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا برای اندازه‌گیری و افشای ارزش منصفانه و ذخیره‌گیری ارابه می‌شوند. در انتها، روش مورد استفاده در ایران مطابق دستورالعمل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برای ذخیره‌گیری مطالبات تشریح می‌شود.

مبانی ارزشیابی وام‌های بانکی

بهای تمام شده تاریخی منقضي شده

ارزش وام‌های بانکی به طور سنتی به خالص بهای تمام شده تاریخی در صورت‌های مالی منعکس می‌شوند؛ به عبارتی ارزش اسمی وام منهای ذخیره زیان وام‌ها بابت وام‌هایی که نکول

شده‌اند. به طور معمول، وام‌های نکول شده بر حسب الگوی بازپرداخت در گذشته، در طبقات مختلف با نرخ‌های مختلفی برای محاسبه ذخیره زیان وام‌ها طبقه بندی می‌شوند. این نرخ‌ها بر حسب ارزش و ماهیت وثایق وام‌ها، شرایط اقتصادی و هر گونه شرایطی که روی قابلیت وصول آنها تأثیر گذار باشد محاسبه می‌شوند که معمولاً نرخ ثابت و استاندارد برای هر طبقه از سوی مراجع تعیین می‌شود. این رویکرد بهای تمام شده تاریخی منقضي شده با کسر زیان تحقق یافته وام‌ها نامیده می‌شود (کانترل، مک‌اینز و یاست، ۲۰۱۴).

ارزش منصفانه وام‌های بانکی

مهمترین ویژگی استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی، میزان نفوذ حسابداری ارزش منصفانه یا حسابداری ارزش بازار^۲ در آن است. مساله بنیادی در حسابداری ارزش منصفانه، وارد کردن اطلاعات بازار در صورت‌های مالی است که آگاهی دهنده‌گی اطلاعات صورت‌های مالی را افزایش می‌دهد و برای سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، مدیران و سایر گروه‌های استفاده‌کننده، اطلاعات مفیدتری را فراهم می‌کند. اطلاعات ارزش منصفانه در مقایسه با سایر مبانی ارزشیابی، معیارهای چارچوب نظری برای ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری را بهتر برآورده می‌کند. در واقع، اطلاعات ارزش منصفانه مربوط، بی‌طرفانه، به‌هنگام و قابل مقایسه هستند، اما ارزش منصفانه علیرغم مزایای زیادی که دارد، دارای مشکلاتی نیز هست. این مشکلات شامل مشکلات مربوط به نقدشوندگی بازار در طی بحرانهای اقتصادی، نبود تعریف شفاف از ارزش منصفانه، عدم تاییدپذیری، میزان توانایی مدیریت در برآورد ارزش منصفانه و مشکل ارزیابی و تفسیر اطلاعات ارزش منصفانه توسط استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است (کوتاری، بارون، ۲۰۱۰).

متداول‌ترین شکل حسابداری ارزش منصفانه، حسابداری ارزش خروجی یا مبلغی است که دارنده یک دارایی می‌تواند از فروش آن بدست آورد. مزیت ارزش خروجی، مربوط بودن اطلاعاتی است که ارائه می‌کند، اما بیشتر وام‌های بانکی فعالانه مورد معامله قرار نمی‌گیرند و قیمت بازار ثانویه‌ای برای آنها مشخص نیست. بنابراین بانک‌ها عموماً با استفاده از مدل جریان‌های نقدی تنزیل شده، ارزش وام‌ها را مدلسازی می‌کنند (کانترل و همکاران، ۲۰۱۴). در این مدل‌ها، جریان‌های نقدی مورد انتظار آتی وام‌ها تنزیل می‌شوند (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴). فرض بر این است که جریان‌های نقدی آتی و عمر مورد

انتظار به طور قابل اتکایی قابل پیش‌بینی هستند، اما در غیر این صورت، واحد تجاری می‌تواند از جریان‌های نقدی طبق قرارداد و مدت قرارداد استفاده نماید (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

وام‌ها مانند سایر دارایی‌های مالی ریسکی دارای جریان آتی از جریان‌های نقدی نامطمئن هستند. تئوری قیمت‌گذاری دارایی‌های مالی همه از یک مفهوم نشأت می‌گیرند؛ قیمت با پرداخت‌های موردانتظار آتی تنزیل شده برابر است. این مفهوم می‌تواند برای وام‌ها نیز به کار رود (کانتزل و همکاران، ۲۰۱۴).

ارزش منصفانه و بهای تمام شده تاریخی در زمان پرداخت وام یکسان هستند، اما به طور نظری، ارزش منصفانه‌ای که از مدل جریان‌های نقدی تنزیل شده محاسبه می‌گردد با خالص بهای تمام شده تاریخی وام‌ها به سه دلیل متفاوت می‌گردد. اول، به دلیل اینکه ارزش منصفانه محاسبه شده به این روش، تمام زیان‌های اعتباری مورد انتظار را در نظر می‌گیرد و آینده‌نگر است، اما ذخیره زیان وام‌ها در روش بهای تمام شده تاریخی تنها بر زیان‌های اعتباری تحقق یافته تمرکز دارد و گذشته‌نگر است. دوم، با تغییرات نرخ تنزیل یا صرف ریسک بازار که وابسته به کیفیت اعتباری وام‌های بانکی است، ارزش منصفانه وام‌ها تغییر می‌کند و با بهای تمام شده تاریخی متفاوت می‌گردد. سوم، با تغییر نرخ بهره بازار مثلاً به دلیل تغییرات ساختار زمانی نرخ بهره^۳ یا نرخ بهره بدون ریسک، ارزش منصفانه وام‌ها نیز تغییر می‌کند. ارزش منصفانه وام‌ها در واقع ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی است که انتظار می‌رود وصول شوند. این روش نسبت به بهای تمام شده تاریخی آینده‌نگر است و اطلاعات جامع‌تری را در خصوص زیان‌های اعتباری بالقوه در نظر می‌گیرد، اما روش بهای تمام شده تاریخی به دلیل ماهیت رویکرد ذخیره‌گیری مورد استفاده در آن، برای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی اطلاعاتی را در خصوص قابلیت وصول وام‌های بانکی فراهم نمی‌کند (کانتزل و همکاران، ۲۰۱۴).

هنگامی که در محاسبه ارزش فعلی جریان‌های نقدی مورد انتظار، نرخ بهره جاری بازار بدون در نظر گرفتن ریسک اعتباری به کار گرفته شود، برای محاسبه ارزش منصفانه وام‌ها زیان اعتباری مورد انتظار از مبلغ تنزیل شده بدست آمده کسر می‌گردد. زیان اعتباری مورد انتظار از کیفیت اعتباری وام‌ها ناشی می‌شود و در واقع مبلغ مورد نیاز برای ذخیره کاهش ارزش وام‌ها را

با دید آینده‌نگر نشان می‌دهد که با کسر این مبلغ از ارزش فعلی جریان‌های مورد انتظار آتی وام‌ها با نرخ تنزیل بازار، ارزش منصفانه وام‌ها اندازه‌گیری می‌شود.

زیان اعتباری مورد انتظار

زیان اعتباری مورد انتظار، تفاوت میان جریان‌های نقدی ورودی یک وام مطابق با قرارداد وام و جریان‌های نقدی ورودی مورد انتظار تنزیل شده با نرخ سود موثر وام را اندازه‌گیری می‌کند. از آنجایی که زیان مورد انتظار مبلغ و زمان بازپرداخت‌ها را در نظر می‌گیرد، حتی اگر انتظار بازپرداخت کامل اما با دیرکرد نسبت به زمان قرارداد وجود دارد، باز هم زیان اعتباری شناسایی می‌شود. زیان مورد انتظار، برآورد زیان‌های اعتباری مورد انتظار موزون شده بر حسب احتمال است. هنگام اندازه‌گیری زیان‌های اعتباری مورد انتظار، لازم نیست تمام سناریوهای ممکن شناسایی شوند و با انعکاس احتمال تحقق زیان اعتباری و احتمال اینکه هیچ زیان اعتباری تحقق نیابد، می‌توان زیان اعتباری مورد انتظار را برآورد نمود (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴). هنگام محاسبه زیان مورد انتظار، ارزش زمانی پول باید در نظر گرفته شود. مدیریت باید جریان‌های نقدی وصولی مورد انتظار را به نرخ سود موثر تعیین شده در زمان پرداخت وام یا تقریبی از آن، تنزیل کند. اگر نرخ سود متغیر باشد، زیان مورد انتظار باید با استفاده از نرخ سود موثر جاری محاسبه شود (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

در واقع زیان مورد انتظار، تفاوت میان موارد زیر را نشان می‌دهد:

نگاره (۱): زیان اعتباری مورد انتظار

ارزش فعلی جریان‌های نقدی طبق قرارداد	\neq	ارزش فعلی جریان‌های نقدی مورد انتظار واحد تجاری برای وصول
--------------------------------------	--------	---

اندازه‌گیری زیان‌های اعتباری مورد انتظار

برآورد زیان اعتباری مورد انتظار نیاز به برآورد سه عامل اصلی دارد که بانک‌ها باید برای هر یک از قسمت‌های پورتهفوی وام‌های خود مدل‌های مناسبی را برای برآورد این سه پارامتر مهم و کلیدی توسعه دهند (شوئرمن، ۲۰۰۴؛ هان و ژانگ، ۲۰۱۳؛ لوترمن، براون، مارتنز، میوس و بائسنس، ۲۰۱۲؛ فرونتک و رزتک، ۲۰۱۵):

- احتمال نکول^۴ (PD): احتمال عدم بازپرداخت وام توسط مشتری.
- نرخ زیان نکول^۵ (LGD): درصدی از وام که در صورت نکول شدن سوخت می‌شود.
- دارایی در معرض نکول^۶ (EAD): مانده وامی که در معرض خطر عدم بازپرداخت مشتری قرار دارد، یعنی برای آن احتمال نکول وجود دارد.

زیان مورد انتظار در یک افق زمانی به صورت زیر محاسبه می‌شود:

دارایی در معرض نکول * نرخ زیان نکول * احتمال نکول = زیان مورد انتظار

$$ECL=PD*LGD*EAD$$

در فرمول‌بندی تخمین مبلغ زیان اعتباری مورد انتظار، در نظر گرفتن اطلاعات قابل دفاع و معقولی به‌ویژه اطلاعات آینده‌نگر شامل عوامل کلان اقتصادی که بر ریسک اعتباری اثر می‌گذارند، اهمیت دارد. یک بانک باید قضاوت‌های باتجربه اعتباری خود را اعمال کند تا هم اطلاعات کیفی و هم اطلاعات کمی که ممکن است بر ارزیابی بانک از ریسک اعتباری تاثیرگذار باشد را در نظر بگیرد (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۱۵). مدیریت باید زیان‌های اعتباری مورد انتظار را به گونه‌ای اندازه‌گیری کند که مبلغ بدون سوگیری و موزون شده بر حسب احتمال نکول، ارزش زمانی پول و اطلاعات معقول و قابل دفاع درباره رویدادهای گذشته، شرایط جاری و تخمینهای معقول و قابل دفاع در تاریخ گزارشگری از رویدادها و شرایط اقتصادی آینده را انعکاس دهند (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

هنگام تخمین زیان مورد انتظار، میزان قضاوت مدیریت که برای این تخمین‌ها لازم است به جزئیات اطلاعات در دسترس بستگی دارد. برای دوره‌های زمانی فراتر از تخمین معقول و قابل دفاع، مدیریت باید در نظر بگیرد که چگونه با توجه به اطلاعات موجود درباره شرایط جاری، تخمین رویدادها و شرایط اقتصادی آتی در تاریخ گزارشگری، انتظارات قضاوتی خود را به بهترین شکل ممکن منعکس کند. با افزایش افق تخمین، دسترسی به جزئیات اطلاعات کاهش و میزان قضاوت برای تخمین زیان مورد انتظار افزایش می‌یابد. در عمل، این تخمین نیازمند یک تحلیل پیچیده نیست. به عنوان مثال، میانگین زیان اعتباری گروه بزرگی از وام‌های دارای

ویژگی‌های مشترک ریسک اعتباری می‌تواند برآورد معقولی از مبلغ موزون شده به احتمال باشد (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۱۵).

رویکرد کمیته بازل برای ذخیره‌گیری

کمیته نظارت بانکی بازل^۷ توسط بانک‌های مرکزی ۱۰ کشور صنعتی^۸ در سال ۱۹۷۴ تاسیس شد که هدف آن فراهم کردن مجموعه‌ای از رهنمودها و استانداردهای گسترده نظارتی برای مراجع قانونی و نظارتی جهت نظارت بر بانک‌ها و کفایت این نظارت است. در سال ۱۹۸۸ کمیته بازل مجموعه‌ای از توصیه‌ها را با هدف کاهش احتمال ورشکستگی بانک‌ها و موسسات مالی معرفی می‌کند که به عنوان بازل ۱ شناخته می‌شود. در بازل ۱ دارایی‌ها به پنج دسته تقسیم می‌شوند و ضریب ریسک یکسانی برای دارایی‌های هر دسته اختصاص می‌یابد و نسبت سرمایه به جمع دارایی‌های موزون شده به ریسک باید حداقل ۸٪ باشد (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۱۵). به دلیل اینکه در بازل ۱ انواع مختلف وام با ویژگی‌های مختلف ریسک اعتباری در طبقه یکسانی قرار می‌گرفتند، در ژوئن ۱۹۹۹، کمیته بازل شروع به تدوین توافق سرمایه‌ای جدیدی می‌کند که بازل ۲ نامیده می‌شود و در سال ۲۰۰۶ نسخه جامع آن منتشر شد. بحران مالی اخیر بر اهمیت الزامات مقرراتی و نظارتی افزوده است و در ژوئن ۲۰۱۱، کمیته نظارت بانکی بازل توافقنامه جدید بازل ۳ را توسعه داد که انواع عمده و مهم ریسک شامل ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، ریسک بازار و ریسک عملیاتی را پوشش داده است. رویکرد بازل ۳ در خصوص ریسک اعتباری مشابه بازل ۲ است (هان و ژانگ، ۲۰۱۳).

در بازل ۱، ذخیره‌گیری بانک‌ها شامل زیان‌های شناسایی شده (ذخایر خاص) و زیان‌های شناسایی نشده که انتظار تحقق آنها وجود دارد (ذخایر عام) بود. ذخایر خاص به زیان‌های شناسایی شده وام‌هایی مربوط می‌شود که دارای دیرکرد در بازپرداخت هستند و ذخیره عام به زیان آتی وام‌هایی مربوط می‌شود که فعلاً دیرکرد در بازپرداخت ندارند اما ممکن است بسته به شرایط اقتصادی و شرایط مالی بدهکار در آینده ایجاد شوند (گستن و سانگ، ۲۰۱۴).

در بازل ۲، هدف از ذخیره‌گیری، حصول اطمینان از سطح کافی سرمایه برای پوشش ریسک اعتباری بانک‌ها است. در این چارچوب، زیان‌های آتی وام‌ها در دو گروه زیان‌های مورد انتظار و زیان‌های غیرمنتظره، دسته‌بندی می‌شوند. مفهوم کلی این است که سرمایه باید ظرفیت کافی

برای جذب زیان‌ها بر مبنای تداوم فعالیت و انگیزه کافی و قوی برای سرمایه‌گذاران آنها فراهم آورد تا آنها بتوانند بر ریسک‌پذیری بانک‌ها نظارت کنند. مطابق با این مفهوم، زیان‌های اعتباری غیرمنتظره ناشی از ریسک اعتباری باید به طور مستقیم توسط سرمایه جذب شوند. زیان‌های مورد انتظار (که از حاصل ضرب احتمال نکول در زیان نکول محاسبه می‌شود) به عنوان حصاری برای بانک‌ها در نظر گرفته می‌شود که چگونه بانک‌ها در مقابل زیان‌های اعتباری مورد انتظار، ترکیبی از ذخایر عام و خاص را ارایه می‌کنند (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۱۲).

مراجع قانونی و نظارتی برای ذخیره‌گیری زیان اعتباری، رویکرد زیان مورد انتظار را ترجیح می‌دهند، زیرا رویکرد حسابداری مبتنی بر زیان تحقق یافته^۹، از نظر مراجع نظارتی زیان‌های اعتباری را دیر و اندک شناسایی می‌کرد (گستن و سانگ، ۲۰۱۴). در سال ۲۰۰۹ کمیته نظارت بانکی بازل انتظارات خود را از مدل جدید زیان‌های اعتباری تصریح و اصول راهنمای خود را برای جایگزین کردن روش ذخیره‌گیری جدیدی ارایه کرد که مطابق با آن، استاندارد ذخیره‌گیری باید (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۰۹):

- زیان مورد انتظار برای عمر پورتفوی وام‌ها را با در نظر گرفتن تجربه زیان در طول چرخه کامل اقتصادی منعکس کند؛
- اجازه تعیین و شناخت زود هنگام زیان‌ها را بدهد؛
- گستره وسیع‌تری از اطلاعات اعتباری در دسترس را در نظر بگیرد؛
- هنگام استفاده از شاخص‌های اقتصادی، تغییرات رویه‌های وصول مطالبات و استانداردهای تعهد و تضمین و سایر اطلاعات مربوط، اجازه استفاده از قضاوت حرفه‌ای را بدهد؛
- اجازه ذخیره‌گیری برای گروه وام‌هایی که دارای ویژگی‌های ریسکی مشابه هستند را بدهد.

رویکرد بازل ۱، رویکرد استاندارد است که مستلزم تخمین مدل‌های داخلی برای پارامترهای زیان مورد انتظار نیست. در رویکرد مبتنی بر رتبه‌بندی داخلی^{۱۰} (IRB) بازل ۲، بانک‌ها می‌توانند یکی از رویکردهای پایه و پیشرفته را برای محاسبه اجزای زیان مورد انتظار انتخاب کنند. در رویکرد پایه، بانک‌ها می‌توانند از مدل‌های توسعه یافته داخلی خود برای تخمین احتمال نکول استفاده کنند، اما برای زیان نکول باید از نرخ‌های تعیین شده برای انواع مختلف وام و اعتبارات استفاده کنند. در رویکرد پیشرفته، موسسات باید مدل‌های داخلی خود را برای تخمین پارامترهای زیان مورد انتظار توسعه دهند (لئو، ۲۰۱۰؛ گستن و سانگ، ۲۰۱۴).

نگاره (۲): تخمین پارامترهای زیان مورد انتظار در رویکرد IRB

زیان نکول	احتمال نکول	
مدل نظارتی	مدل داخلی	رویکرد پایه
مدل داخلی	مدل داخلی	رویکرد پیشرفته

در نتیجه پس از بحران مالی جهانی اخیر، مدل مبتنی بر زیان مورد انتظار جایگزین مدل مبتنی بر زیان تحقق یافته گشت. در چارچوب حسابداری شناخت زیان اعتباری، اندازه‌گیری و شناسایی زیان مورد انتظار وام‌ها و تسهیلات بانکی به عنوان ذخیره زیان وام‌ها (ذخیره مطالبات مشکوک الوصول) لازم است (گستن و سانگ، ۲۰۱۴).

در دسامبر سال ۲۰۱۵ کمیته بازل اصول راهنمای یازده‌گانه خود برای ریسک اعتباری و حسابداری زیان‌های اعتباری مورد انتظار (اصول ۱ تا ۸) و ارزیابی نظارتی حسابداری زیان‌های اعتباری مورد انتظار و کفایت سرمایه (اصول ۹ تا ۱۱) را منتشر کرد که هدف آن تعیین راهنمای نظارتی برای حسابداری زیان‌های اعتباری مورد انتظاری است که با استانداردهای حسابداری کاربردی وضع شده توسط استاندارد‌گذاران تضادی نداشته باشد. نمایندگان هیات تدوین استانداردهای حسابداری بین‌المللی^{۱۱} (IASB) از فرصت اظهارنظر برخوردار بودند و هیچ جنبه‌ای از این راهنما را در برآورده کردن الزامات استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی توسط بانکها، به عنوان بازدارنده شناسایی نکردند (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۱۵).

اصول راهنمای حسابداری زیان‌های اعتباری مورد انتظار:

اصل ۱: اعضای هیات مدیره یک بانک و مدیران ارشد آن باید اطمینان حاصل کنند که بانک روش‌های مناسبی شامل یک سیستم موثر کنترل داخلی برای ریسک اعتباری داشته باشد تا به طور مداوم ذخایر کافی را مطابق با سیاست‌ها، رویه‌ها و چارچوب حسابداری لازم‌الرعا^{۱۲} و راهنمای نظارتی مربوط تعیین کنند.

اصل ۲: یک بانک باید روش شناسی را اتخاذ و مستند نماید که بتواند تمام اعتبارات در معرض ریسک را در سیاست‌ها، رویه‌ها و کنترل‌های ارزیابی و اندازه‌گیری ریسک اعتباری، پوشش دهد. اندازه‌گیری ذخایر باید بر مبنای روش شناسی قوی^{۱۳} بنا شود و مطابق با چارچوب حسابداری لازم‌الرعا^{۱۴}، منتج به شناسایی به هنگام و درست زیان‌های اعتباری مورد انتظار شود.

اصل ۳: یک بانک باید فرآیند رتبه‌بندی ریسک اعتباری را در جایگاه مناسبی داشته باشد تا به طور صحیحی تمام اعتبارات در معرض ریسک را بر مبنای ویژگی‌های مشترک ریسک اعتباری گروه‌بندی کند.

اصل ۴: بدون توجه به اینکه اجزای ذخایر بر مبنای تک تک اعتبارات یا تجمیعی تعیین می‌شوند، مانده انباشته ذخایر بانک باید کافی و مطابق با اهداف چارچوب حسابداری لازم‌الرعايه باشند.

اصل ۵: یک بانک باید سیاست‌ها و رویه‌هایی در جایگاه مناسب برای تعیین اعتبار مدل‌های مورد استفاده برای ارزیابی و اندازه‌گیری زیان‌های اعتباری داشته باشد.

اصل ۶: استفاده از قضاوت‌های باتجربه در زمینه اعتباری، برای ارزیابی و اندازه‌گیری زیان‌های اعتباری مورد انتظار ضروری است به ویژه هنگام در نظر گرفتن اطلاعات معقول و قابل دفاع آینده‌نگر شامل عوامل کلان اقتصادی.

اصل ۷: یک بانک باید فرآیند درستی برای ارزیابی و اندازه‌گیری ریسک اعتباری داشته باشد که مبنای محکمی از سیستم‌های مشترک، ابزارها و داده‌ها را برای ارزیابی ریسک اعتباری و حسابداری زیان‌های اعتباری فراهم می‌آورد.

اصل ۸: افشای عمومی باید با فراهم کردن اطلاعات به هنگام، مربوط و سودمند در تصمیم‌گیری، شفافیت و قابلیت مقایسه را افزایش دهد.

ارزیابی نظارتی حسابداری زیان‌های اعتباری مورد انتظار و کفایت سرمایه:

اصل ۹: ناظران بانکی باید به طور ادواری اثربخشی روش‌های ریسک اعتباری هر بانک را ارزیابی کنند.

اصل ۱۰: ناظران بانکی باید از روش‌های به کار گرفته شده توسط هر بانک برای تعیین ذخایر حسابداری که منتج به اندازه‌گیری صحیح زیان‌های اعتباری مورد انتظار مطابق با چارچوب حسابداری لازم‌الرعايه می‌شود، رضایت حاصل کنند.

اصل ۱۱: ناظران بانکی باید هنگام ارزیابی کفایت سرمایه هر بانک، روش‌های مدیریت ریسک اعتباری آن بانک را مد نظر قرار دهند.

توصیه‌های منتشر شده توسط کمیته بازل به طور خلاصه در زیر ارائه شده‌اند.

نگاره (۳): کمیته نظارت بانکی بازل

سال	موضوع
۱۹۸۸	بازل ۱: رویکرد استاندارد برای الزامات سرمایه‌ای
۲۰۰۶	بازل ۲: همگرایی بین‌المللی اندازه‌گیری سرمایه و استانداردهای سرمایه
۲۰۰۹	اصول راهنمای جایگزینی روش ذخیره‌گیری
۲۰۱۱	بازل ۳: چارچوب مقرراتی جهانی برای بانکها و سیستم بانکی مستحکم‌تر
۲۰۱۲	اصول مرکزی برای ذخیره‌گیری موثر در بانکها
۲۰۱۵	اصول راهنمای یازده‌گانه برای ریسک اعتباری و حسابداری زیان‌های اعتباری مورد انتظار و ارزیابی نظارتی

رویکرد استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی

در طول دوره بحران مالی اخیر، گروه کشورهای گروه ۲۰۱۴ استانداردگذاران جهانی حسابداری را موظف کرد تا به سوی هدف ایجاد مجموعه واحدی از استانداردهای جهانی با کیفیت بالا فعالیت کنند. در پاسخ به این تقاضا، هیات استانداردهای حسابداری مالی (FASB)^{۱۵} و هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری (IASB) کار مشترک توسعه استانداردهای جدید ابزارهای مالی را با هم آغاز کردند.

هیات استانداردهای بین‌المللی حسابداری (IASB) استاندارد شماره ۹ از استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی را توسعه داد و آن را به سه بخش اصلی طبقه‌بندی و اندازه‌گیری، کاهش ارزش^{۱۶}، و مصون‌سازی، تقسیم کرد. در ابتدای پروژه این دو هیات به صورت مشترک روی این سه بخش فعالیت می‌کردند، اما هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی تصمیم گرفت که دنبال کردن مدل طبقه‌بندی و اندازه‌گیری مشابه با استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی را ادامه نخواهد داد. در نتیجه، استاندارد شماره ۹ گزارشگری مالی بین‌المللی یک استاندارد همگرا نیست. پیاده‌سازی این استاندارد از سال ۲۰۱۸ لازم‌الاجرا می‌باشد (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

مبانی اندازه‌گیری دارایی‌های مالی

واحد تجاری باید تمام دارایی‌های مالی را به عنوان بهای تمام شده منقضی شده^{۱۷}، ارزش منصفانه از طریق سود و زیان جامع^{۱۸} و ارزش منصفانه از طریق صورت سود و زیان^{۱۹} بر مبنای مدل واحد تجاری برای نگهداری یا فروش دارایی مالی و ویژگی جریان‌های نقدی دارایی مالی طبقه‌بندی کند. اگر هدف مدل تجاری، نگهداری دارایی مالی تا سررسید آن باشد و واحد تجاری از حق مطالبه اصل و بهره آن در تاریخ‌های معینی برخوردار باشد، این دارایی مالی به بهای تمام شده منقضی شده اندازه‌گیری می‌شود. اگر هدف مدل تجاری، نگهداری دارایی مالی و فروش آن باشد و واحد تجاری از حق مطالبه اصل و بهره آن در تاریخ‌های معینی برخوردار باشد، این دارایی مالی به ارزش منصفانه از طریق سود و زیان جامع اندازه‌گیری می‌شود. اگر دارایی مالی در هر یک از دو مورد یاد شده قرار نگیرد باید به ارزش منصفانه از طریق سود و زیان اندازه‌گیری شود.

ارزش منصفانه در تاریخ گزارشگری، قیمتی است که در آن تاریخ برای فروش یک دارایی در معامله‌ای متعارف میان فعالان بازار قابل دریافت خواهد بود. در صورتی که قیمت‌های قابل مشاهده‌ای در دسترس نباشد، برای تعیین ارزش منصفانه از تکنیک‌های ارزشیابی با رویکردهای درآمدی و بازار استفاده می‌شود. رویکرد درآمدی از ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی دارایی که انتظار دریافت آنها وجود دارد استفاده می‌کند. رویکرد بازار، از قیمت‌های اعلامی برای دارایی‌های مشابه استفاده می‌کند (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۳).

واحد تجاری باید ارزش منصفانه هر یک از طبقات دارایی‌ها و بدهی‌های مالی را به گونه‌ای افشا کند که امکان مقایسه آن را با مبالغ دفتری آنها در صورت وضعیت مالی فراهم کند (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۱). بنابراین ارزش منصفانه دارایی‌ها و بدهی‌های مالی که به بهای تمام شده منقضی شده اندازه‌گیری شده‌اند نیز باید اندازه‌گیری و افشا شود.

برای دارایی‌های مالی که به ارزش منصفانه از طریق سود و زیان اندازه‌گیری شده‌اند، واحد تجاری باید مبلغ تغییر در ارزش منصفانه دارایی مالی را که قابل انتساب به تغییرات در ریسک اعتباری است را افشا کند. مبلغ تغییر در ارزش منصفانه مربوط به تغییرات دو عامل می‌شود:

تغییرات شرایط بازار (ریسک بازار) یا تغییرات ریسک اعتباری. مبلغ تغییرات مربوط به شرایط بازار شامل تغییرات نرخ بهره، قیمت کالا، نرخ ارز یا سایر شاخص‌های مربوط به بازار است (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۱).

برای دارایی‌های مالی که به بهای تمام شده منقوضی شده و ارزش منصفانه از طریق سود و زیان جامع اندازه‌گیری شده‌اند، واحد تجاری باید الزامات مربوط به کاهش ارزش را به کار گیرد. کاهش ارزش از طریق محاسبه زیان اعتباری مورد انتظار اندازه‌گیری می‌شود (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

مدل سه مرحله‌ای اندازه‌گیری زیان اعتباری مورد انتظار

زیان‌های اعتباری مورد انتظار ناشی از یک دارایی مالی مثل مطالبات دریافتی، دارایی قراردادی یا وام‌ها و قراردادهای ضمانت مالی که امکان کاهش ارزش آنها وجود دارد، باید به صورت ذخیره زیان شناسایی شوند. مدل سه مرحله‌ای برای اندازه‌گیری زیان اعتباری مورد انتظار وام‌ها و اعتبارات (ECL)، اندازه‌گیری کاهش ارزش مالی وام‌ها را بر مبنای تغییرات کیفیت اعتبارات از زمان پرداخت وام، ترسیم می‌کند (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

نگاره (۴): نمای کلی مدل سه مرحله‌ای

تغییرات کیفیت اعتبارات از زمان ایجاد آنها		
مرحله ۱: مانده جاری	مرحله ۲: مانده جاری (دارایی‌هایی که ریسک آنها افزایش قابل توجهی داشته است)	مرحله ۳: مانده غیرجاری (دارایی‌هایی که از نظر اعتباری خسارت دیده اند)
Performing	Under-performing	Non-performing
شناسایی زیان اعتباری مورد انتظار		
زیان مورد انتظار ۱۲ ماهه	زیان مورد انتظار عمر دارایی	زیان مورد انتظار عمر دارایی
شناسایی سود		
سود موثر روی مبلغ ناخالص مانده	سود موثر روی مبلغ ناخالص مانده	سود موثر روی مانده مستهلک شده (مانده خالص پس از کسر ذخایر)

مرحله ۱، شامل وام‌هایی است که ریسک اعتباری آنها از زمان پرداخت وام افزایش با اهمیتی نداشته است یا آنهایی که در تاریخ گزارشگری مالی از ریسک اعتباری پایینی برخوردار هستند. برای این وام‌ها، زیان مورد انتظار ۱۲- ماهه در نظر گرفته می‌شود و درآمد ناشی از سود وام بر حسب مانده جاری ناخالص (یعنی بدون کسر کردن ذخیره زیان‌ها^{۲۰} یا همان ذخایر مطالبات مشکوک الوصول) محاسبه می‌شود. زیان اعتباری مورد انتظار ۱۲- ماهه، زیان رویداد نکولی است که ممکن است طی ۱۲ ماه پس از تاریخ گزارشگری رخ دهد. این زیان، کمبود وجه نقد مورد انتظار طی دوره ۱۲ ماهه آتی نیست بلکه کل زیان اعتباری دارایی است که با احتمال رخ دادن زیان طی ۱۲ ماه آینده موزون می‌شود.

مرحله ۲، شامل وام‌هایی است که ریسک آنها نسبت به زمان پرداخت وام افزایش با اهمیتی یافته است، اما شواهد عینی (دیرکرد در بازپرداخت) در خصوص کاهش ارزش آنها وجود ندارد. برای این دسته از وام‌ها، زیان مورد انتظار عمر دارایی^{۲۱} شناسایی می‌شود، اما درآمد ناشی از سود وام همچنان بر مبنای مانده ناخالص محاسبه می‌شود. زیان مورد انتظار عمر دارایی، زیان مورد انتظاری است که نتیجه تمام رویدادهای ممکن از نکول در طول عمر وام است و به صورت میانگین موزون زیان‌های اعتباری و با استفاده از احتمال نکول به عنوان وزن محاسبه می‌شود.

مرحله ۳، شامل تمام وام‌ها و اعتباراتی می‌شود که شواهد عینی در خصوص کاهش ارزش آنها در تاریخ گزارشگری وجود دارد. برای این وام‌ها، زیان اعتباری مورد انتظار عمر دارایی شناسایی می‌شود و درآمد ناشی از سود وام بر مبنای مانده خالص (یعنی پس از کسر ذخایر) محاسبه می‌شود.

هدف مدل سه مرحله‌ای، شناسایی زیان‌های اعتباری مورد انتظار وام‌ها است. این رویکرد مدیریت را ملزم می‌کند تا در زمان ارزیابی ریسک اعتباری، اطلاعات معقول و قابل دفاع در دسترس را به منظور مقایسه ریسک نکول در زمان گزارشگری با ریسک نکول در زمان پرداخت وام در نظر بگیرد. زمان نکول باید به گونه‌ای تعیین شود که با اهداف مدیریت داخلی ریسک اعتباری سازگاری داشته باشد و در این راستا باید عوامل کیفی در جایی که مقتضی است در نظر گرفته شوند. در این رویکرد فرض می‌شود نکول نمی‌تواند دیرتر از ۹۰ روز دیرکرد در بازپرداخت رخ دهد مگر اینکه اطلاعات معقول و قابل دفاعی وجود داشته باشد که مناسب‌تر بودن معیار طولانی‌تری از دیرکرد را تعیین کند. هدف این فرض این نیست که نکول یک

دارایی مالی را تا ۹۰ روز پس از سررسید آن به تاخیر انداخت، بلکه هدف آن حصول اطمینان از این موضوع است که بدون اطلاعات قابل دفاع و معقول، نکول دیرتر از این فاصله زمانی تعریف نخواهند شد (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

روش شناسی به کار رفته برای برآورد زیان مورد انتظار باید قوی باشد و اجازه شناسایی به هنگام زیان اعتباری مورد انتظار را بدهد. اندازه‌گیری زیان مورد انتظار باید در هر تاریخ گزارشگری به روز شود و تغییرات آن در حساب ذخیره زیان (ذخیره مطالبات مشکوک الوصول) ثبت و کنترل شود (کمیته نظارت بانکی بازل، ۲۰۱۵).

هدف رویکرد سه مرحله‌ای این است که برای تمام وام‌هایی که نسبت به زمان پرداخت ریسک اعتباری آنها افزایش با اهمیتی داشته است، زیان مورد انتظار عمر دارایی شناسایی شود. افزایش ریسک اعتباری به تدریج و در طول زمان و قبل از اینکه ارزش وام کاهش یابد یا نکول شود، اتفاق می‌افتد. در نتیجه، شناسایی زیان مورد انتظار عمر دارایی نباید به تاخیر افتد و قبل از طبقه‌بندی شدن وام به عنوان کاهش ارزش یافته یا نکول شده، شناسایی شود. هنگام تعیین اینکه آیا ریسک اعتباری افزایش با اهمیتی داشته است یا خیر، مدیریت باید شواهد قابل دفاع و معقول در دسترس را در نظر بگیرد. این اطلاعات باید شامل شاخص‌های بازار (که شاخص‌های خارجی هستند)، عوامل مربوط به وام و اطلاعات قرض‌گیرنده باشند (هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، ۲۰۱۴).

رویکرد هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا

مطابق بیانیه استانداردهای حسابداری مالی شماره ۱۰۷^{۲۲} درباره افشای ارزش منصفانه ابزارهای مالی، بانک‌ها ملزم به افشای ارزش منصفانه تمام ابزارهای مالی خود از جمله وام‌ها در صورت‌های مالی یا یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی هستند که این ارقام به عنوان بخشی از حسابرسی سالیانه مورد حسابرسی قرار می‌گیرند (هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا، ۱۹۹۱).

مطابق با بیانیه استانداردهای حسابداری مالی شماره ۱۱۴، هنگامی یک وام کاهش ارزش پیدا می‌کند که بر مبنای رویدادها و اطلاعات جاری، این احتمال وجود دارد که اعتباردهنده قادر به وصول تمام مبالغ سررسید شده مطابق با قرارداد نباشد. هنگامی که یک وام کاهش ارزش پیدا

می‌کند، اعتباردهنده باید مبلغ کاهش ارزش وام را بر مبنای ارزش فعلی جریان‌های نقدی آتی مورد انتظاری که با نرخ بهره موثر وام تنزیل شده‌اند، محاسبه کند به استثنای مواردی که مقتضی است در آنها اعتباردهنده کاهش ارزش وام‌ها را با استفاده از قیمت بازار قابل مشاهده وام یا ارزش منصفانه وثایق در صورتیکه وام متکی بر وثیقه است و احتمال تملیک وثیقه وجود دارد، محاسبه کند. در صورتی که ارزش محاسبه شده با یکی از این روش‌ها کمتر از ارزش ثبت شده وام باشد، اعتباردهنده باید این کاهش ارزش را از طریق حساب ذخیره کاهش ارزش که طرف حساب آن هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول است شناسایی نماید (هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا، ۱۹۹۳).

مطابق بیانیه استانداردهای حسابداری مالی شماره ۱۵۷، ارزش خروجی تفسیر مورد ترجیح هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا برای افزایش ارزش منصفانه مطابق با بیانیه استانداردهای حسابداری مالی شماره ۱۰۷ است (هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا، ۲۰۰۶)؛ اما بسیاری از وام‌ها قابل معامله در بازار نیستند و ارزش خروجی آنها مشخص نیست و بانک‌ها از تنزیل جریان‌های نقدی آتی برای مدلسازی ارزش منصفانه استفاده می‌کنند. در سال ۲۰۱۰ هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی تغییر مهمی را در گزارشگری وام‌ها و سایر ابزارهای مالی پیشنهاد کرد که بانک‌ها را ملزم به گزارش هر دو بهای تمام شده تاریخی و ارزش منصفانه در ترازنامه می‌کرد. در این پیشنهاد، بانک‌ها باید مانده ناخالص وام‌ها و ذخیره زیان وام‌ها را مطابق با اصول حسابداری پذیرفته شده آمریکا^{۲۳} به همراه تغییرات ذخیره زیان وام‌ها در صورت سود و زیان گزارش می‌کردند. همچنین بانک‌ها باید ردیفی برای تعدیل ارزش منصفانه در ترازنامه گزارش می‌کردند که در محاسبه خالص ارزش وام‌ها استفاده شده است و تغییرات ارزش منصفانه را در صورت سود و زیان جامع گزارش می‌کردند. پس از ارایه این پیشنهاد، هیات با اعتراض و مخالفت شدیدی که غالباً از سوی موسسات و نهادهای بانکی بود مواجه شد و به همین دلیل از موضع پیشنهادی خود برای شناسایی ارزش منصفانه وام‌ها در صورت‌های مالی، عقب نشینی کرد؛ اما در سال ۲۰۱۳ مجدداً پیشنهاد جدیدی را منتشر کرد که دوباره مستلزم ارایه دوگانه بهای تمام شده تاریخی و ارزش منصفانه در ترازنامه است (کانترل و همکاران ۲۰۱۴).

مطابق با به روز رسانی استاندارد حسابداری شماره ۱۳-۲۰۱۶^{۲۴}، شناسایی زیان‌های اعتباری ابزارهای مالی با روش زیان تحقق یافته، شناسایی زیان را به تاخیر می‌اندازد که این باعث نگرانی موسسات مالی و استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی شده است. در دوره پس از بحران مالی، استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، زیان‌های اعتباری مورد انتظار خود و در نتیجه ارزش موسسات مالی را پایین‌تر تخمین می‌زدند. موسسات مالی می‌توانستند این زیان‌ها را که انتظار تحقق آنها را داشتند، شناسایی کنند. بنابراین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی با آنچه اصول پذیرفته شده حسابداری ملزم می‌دانست، متفاوت بود. بنابراین روش شناسایی آینده‌نگرتری نسبت به روش زیان تحقق یافته ضرورت یافت. بنابراین هدف به روز رسانی استاندارد حسابداری شماره ۱۳-۲۰۱۶، فراهم کردن اطلاعات سودمندتری برای تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی درباره زیان‌های اعتباری مورد انتظار ابزارهای مالی و تعهدات اعتباری در هر تاریخ گزارشگری است. هدف این به روز رسانی، جایگزینی روش زیان کاهش ارزش تحقق یافته با روش زیان اعتباری مورد انتظار است که گستره وسیعی از اطلاعات معقول و قابل دفاع را در نظر می‌گیرد (هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا، ۲۰۱۶).

رویه بانک‌های ایرانی

در ایران در حال حاضر، ذخیره مطالبات موسسات اعتباری مطابق بخشنامه شماره ۹۱/۲۱۲۷۰ مورخ ۱۳۹۱/۱/۳۱ اداره مطالعات و مقررات بانکی بانک مرکزی محاسبه می‌گردد. طبق بخشنامه مذکور، "موسسه اعتباری موظف است به منظور جبران زیان یا خسارت احتمالی ناشی از عدم ایفای تعهدات مشتریان در رابطه با تسهیلات اعطایی آنان نسبت به احتساب ذخیره عمومی و اختصاصی در چارچوب دستورالعمل طبقه‌بندی دارایی‌های موسسات اعتباری اقدام نماید". ذخیره مطالبات موسسات اعتباری شامل دو نوع ذخیره عمومی و اختصاصی است.

ذخیره عمومی متناسب با مطالبات بانک است و حداقل به میزان ۱/۵ درصد مانده کل تسهیلات اعطایی موسسات اعتباری به استثنای مانده تسهیلاتی است که جهت آن ذخیره اختصاصی منظور گردیده است. این ذخیره در پایان هر سال مالی یا در مقاطع تهیه صورتهای مالی محاسبه و ثبت می‌گردد.

میزان ذخیره اختصاصی براساس تعریف مانده تسهیلات اعطایی در طبقه‌بندی آنها در سرفصلهای سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول در پایان هر سال مالی یا در مقاطع تهیه صورت‌های مالی محاسبه و در حسابهای مربوط لحاظ می‌گردد. طبقه‌بندی مطالبات مطابق بخشنامه شماره ۲۸۲۳/مب مورخ ۸۵/۱۲/۰۵ اداره مطالعات و مقررات بانکی تعیین می‌شود. نحوه طبقه‌بندی و درصد ذخیره‌گیری به شرح نگاره زیر است.

نگاره (۵): نحوه طبقه‌بندی مطالبات

نام طبقه	مشخصات اصلی طبقه	درصد ذخیره اختصاصی
طبقه مطالبات سررسید گذشته	دیرکرد در بازپرداخت از ۲ تا ۶ ماه	۱۰٪
طبقه مطالبات معوق	دیرکرد در بازپرداخت از ۶ تا ۱۸ ماه	۲۰٪
طبقه مطالبات مشکوک‌الوصول	دیرکرد در بازپرداخت از ۱۸ ماه به بالا	۵۰٪ تا ۱۰۰٪

در مورد تسهیلاتی که از تاریخ سررسید آنها بیش از ۵ سال دیرکرد در بازپرداخت دارند، مبنای محاسبه ذخیره اختصاصی باید مانده کل تسهیلات بدون کسر نمودن ارزش وثایق آنها باشد و معادل ۱۰۰ درصد مانده تسهیلات ذخیره اختصاصی در حساب‌های مربوط منظور شود.

به استناد مواد ۳۳ و ۳۶ قانون پولی و بانکی کشور، جزء (۱) بند (د) ماده ۹۷ قانون برنامه پنجم توسعه و به موجب ماده ۸۶ تصویب نامه شماره ۱۳۰۶۷۱/ت ۴۸۴۳۶ مورخ ۱۳۹۳/۱۱/۴ هیات محترم وزیران، بهبود در گزارشگری مالی و افشای اطلاعات و تهیه صورت‌های مالی در قالب استاندارد گزارشگری مالی، در دستور کار بانک مرکزی قرار گرفت. به استناد بخشنامه شماره ۹۴/۳۴۳۷۲۳ مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۲۵ بانک مرکزی تهیه صورت‌های مالی سال ۱۳۹۴ و سال‌های آتی مطابق نسخه نهایی صورت‌های مالی نمونه پیوست بخشنامه به واحدهای ذیربط ابلاغ گردید. یکی از چالش‌های تهیه صورت‌های مالی بانکها در قالب استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی، تطبیق دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های نظارتی بانک مرکزی با استانداردهای مذکور است که یکی از مهمترین آنها نحوه محاسبه ذخیره زیان‌ها و مطابق با استاندارد شماره ۹ به منظور اندازه‌گیری ارزش منصفانه پورتفوی و ام‌ها در ترازنامه بانک‌ها است که به نظر می‌رسد پس از اصلاح بخشنامه بانک مرکزی، اثرات بکارگیری آن توسط بانکها باعث شناسایی زیان‌های قابل توجهی خواهد شد.

بنابراین پیشنهاد می‌شود بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به اصلاح بخشنامه ذخیره‌گیری مطالبات با در نظر گرفتن اثرات احتمالی استاندارد شماره ۹ و همچنین به بررسی سازوکارهای لازم برای اثرات احتمالی بپردازد.

نتیجه‌گیری

چگونگی اندازه‌گیری و افشای ارزش وام‌های اعطایی بانک‌ها نقش مهمی در ارزیابی عملکرد و شفافیت مالی آنها بر عهده دارد. بهای تمام شده تاریخی و ارزش منصفانه وام‌های بانکی روش‌های مطرح و مورد بحث برای اندازه‌گیری ارزش وام‌ها هستند.

در روش بهای تمام شده تاریخی ارزش اسمی وام‌ها منهای ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول یا همان ذخیره زیان وام‌ها، در ترازنامه گزارش می‌شود و تغییرات حساب ذخیره زیان وام‌ها در صورت سود و زیان بانک‌ها به عنوان زیان اعتباری گزارش می‌شود که این روش، روش زیان تحقق یافته نامیده می‌شود. این روش گذشته‌نگر است و شناسایی زیانهای اعتباری مورد انتظار را به تاخیر می‌اندازد. روش اندازه‌گیری ارزش منصفانه، مستلزم برآورد ارزش خروجی وام‌ها است اما وام‌ها در بازار مورد معامله قرار می‌گیرند و بنابراین تخمین ارزش آنها از روش تنزیل جریان‌های نقدی آتی مورد انتظار آنها انجام می‌شود. این روش نسبت به روش بهای تمام شده تاریخی دارای این مزیت است که آینده‌نگر است، گستره وسیع‌تری از اطلاعات را در نظر می‌گیرد، زیان‌های اعتباری را زودتر شناسایی می‌کند و در نتیجه اطلاعات مفیدتری را برای تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان فراهم می‌سازد.

پس از بحران مالی اخیر، گرایش ناظرین بانکی، هیات تدوین استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی به سوی اندازه‌گیری و گزارشگری زیان‌های اعتباری مورد انتظار به جای زیان تحقق یافته بوده است. زیان مورد انتظار به عنوان ارزش فعلی مبلغی که انتظار می‌رود توسط بدهکار بازپرداخت نشود و یا به عنوان ارزش زمانی پول هنگامیکه دیرکرد در بازپرداخت وجود دارد، تعریف می‌شود. زیان مورد انتظار وام‌های پرداختی به شرکت‌ها تحت تاثیر متغیرهای مختلفی شامل ویژگی‌های وام، ویژگی‌های وام‌گیرنده و عوامل اقتصادی و صنعتی است که بدهکار در آن مشغول فعالیت است.

پی نوشت

۱	Amortized historical cost less incurred loss	۲	Mark to market accounting
۳	Term structure	۴	Probability of Default
۵	Loss-Given-Default	۶	Exposure At Default
۷	Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)	۸	بلژیک، کانادا، فرانسه، ایتالیا، ژاپن، هلند، ایالات متحده آمریکا، آلمان و سوئد
۹	Incurred loss-based accounting approach	۱۰	Internal Rating Based
۱۱	¹ International Accounting Standards Board	۱۲	The applicable accounting framework
۱۳	¹ Robust methodologies	۱۴	گروه ۲۰ متشکل از کشورهای آرژانتین، استرالیا، برزیل، کانادا، چین، فرانسه، آلمان، هند، اندونزی، ایتالیا، ژاپن، مکزیک، روسیه، عربستان، آفریقای جنوبی، کره جنوبی، ترکیه، انگلیس، ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا است.
۱۵	Financial Accounting Standards Board	۱۶	Impairment
۱۷	Amortised cost	۱۸	Fair value through comprehensive income
۱۹	Fair value through profit or loss	۲۰	Credit allowance
۲۱	Lifetime ECL	۲۲	Statement of Financial Accounting Standards (SFAS 107)
۲۳	U. S. GAAP	۲۴	Accounting Standards Update No. 2016. 13

منابع

- 4th Development Plan, Clause 97, In Persian.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) , 2006, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (Basel II) , Bank for International Settlements.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) , 2009, Guiding Principles for the Replacement of IAS 39, Bank for International Settlements.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) , 2011, Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, Bank for International Settlements.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) , 2012, Core Principles for Effective Banking Supervision, Bank for International Settlements.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) , 2015, Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) , 2015, Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses, Bank for International Settlements.
- Central Bank of Iran, 2006, Classification of loans and receivables and measurement of loan loss reserves, In Persian.
- Central Bank of Iran, 2012, Measurement of loan loss reserves, In Persian.
- Central Bank of Iran, 2014, Circular No. 94/343723.
- Council of Ministry, 2013, Resolution No. 130671/48436, Clause 86, In Persian.
- Financial Accounting Standards Board (FASB) , 1991, Disclosures About Fair Value of Financial Instruments, FASB Statement No. 107, Financial Accounting Series, Norwalk, CT: FASB.
- Financial Accounting Standards Board (FASB) , 1993, Accounting By Creditors for Impairment of a Loan—An Amendment of FASB Statements No. 5 and 15, FASB Statement No. 114, Financial Accounting Series, Norwalk, CT: FASB.
- Financial Accounting Standards Board (FASB) , 1993, Accounting By Creditors for Impairment of a Loan—An Amendment of FASB Statements No. 5 and 15, FASB Statement No. 114, Financial Accounting Series, Norwalk, CT: FASB.
- Financial Accounting Standards Board (FASB) , 2006, Fair Value Measurements, FASB Statement No. 157, Financial Accounting Series, Norwalk, CT: FASB.
- Financial Accounting Standards Board (FASB) , 2016, Financial Instruments—Credit Losses, FASB Accounting Standards Update No. 2016-13, Financial Accounting Series, Norwalk, CT: FASB.
- Frontczak, Robert, Rostek, Stefan, 2015, Modeling loss given default with stochastic collateral, Economic Modelling, 44, 162–170.
- Gaston, Ellen, Song, In Won, 2014, Supervisory Roles in Loan Loss Provisioning in Countries Implementing IFRS, IMF Working Paper.
- Han, Chulwoo, Jang, Youngmin, 2013, Effects of debt collection practices on loss given default, Journal of Banking & Finance, 37, 21-31.
- International Accounting Standards Board (IASB) , 2011, Financial Instruments: Disclosures (IFRS 7) , IFRS Foundation.

- International Accounting Standards Board (IASB) , 2013, Fair Value Measurement (IFRS 13) , IFRS Foundation.
- International Accounting Standards Board (IASB) , 2014, Financial Instruments (IFRS 9) , IFRS Foundation.
- Knott, Samuel, Richardson, Peter, Rismanchi, Katie, Sen, Kallol , 2014, Understanding the fair value of banks' loans, Financial Stability Paper, No. 31, 1-17.
- Kothari, Jagdish, Barone, Elisabetta, 2010, Advanced Financial Accounting: An International Approach, Pearson, First edition, 58-59.
- Leow, Mindy, 2010, Credit risk models for mortgage loan loss given default, University of Southampton, School of management, Phd Thesis.
- Loterman, Gert, Brown, Iain, Martens, David, Mues, Christophe, Baesens, Bart, 2012, Benchmarking regression algorithms for loss given default modeling, International Journal of Forecasting, 28, 161-170.
- Schuermann, Til, 2004, What Do We Know About Loss Given Default?, Federal Reserve Bank of New York, 1-28.
- The Monetary and Banking Act, Clause 33 and 36, In Persian.

Measuring and Reporting Values of Bank Loans

Mina Moghaddasi¹, Rezvan Hejazi², Morteza Akbari³, Mohammad Ali Dehghan Dehnavi⁴

Received : 2016/12/21

Approved: 2017/06/21

Abstract

Banks and financial institutions have a crucial role in financing business entities to develop their investing and business activities. Hence, banks significantly contribute to the economic development of the countries. Moreover, loans are the most significant assets of a bank and measuring and disclosing loans values have become of considerable importance after the recent financial crisis. In this paper, different bases for measuring and reporting the values of bank loans including amortized historical cost less incurred loss and fair value are explained and recognizing loans impairment approaches of the International Accounting Standards Board, the Financial Accounting Standards Board of USA, the Basel Committee on Banking Supervision, and the Central Bank of Islamic Republic of Iran are presented. Recognizing loans impairment using a forward-looking approach of expected credit loss instead of using past-due information approach of incurred loss has led to movement towards measuring and reporting fair values of banks loans.

Keywords: Expected credit loss, Fair value, Historical cost, Loans.

JEL classification: G21

DOI: 10.22051/ijar.2017.13200.1239

¹PhD Student of Accounting, Alzahra University, Tehran, Iran, Corresponding author
(mina_moghadasy@yahoo.com)

²Professor of Accounting, Alzahra University, Tehran, Iran(hejazi33@gmail.com)

³PhD of Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran(akbari511@yahoo.com)

⁴Assistant Professor of Finance and Banking, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
(deghandehnavi@gmail.com)